

водного середовища. Плавання для малюків засноване на їхніх природних схильностях. Відзначається вплив плавання на сон – він стає міцнішим, покращується апетит, підвищується загальний тонус організму. Покращується рух, підвищується витривалість, спостерігається виражений ефект загартовування.

Література

1. Григан С. А., Нещерет Н. Н. Влияние плавания на развитие и здоровье детей в раннем возрасте. URL: <https://s.top-technologies.ru/pdf/2019/12/37851.pdf> (дата звернення 01.02.2022)
2. Матусевич А. М., Мариненко С. І., Токар С. І. Оздоровче значення плавання. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/sport/02dec2014/57.pdf> (дата звернення 01.02.2022)
3. Нуриманова Ю. И. Плавание детей в возрасте до года (грудничковое плавание). Молодой ученый. 2018. № 12 (198). С. 184–186.
4. Фирсов З. П. Плавать раньше, чем ходить: учебник. М.: Физкультура и спорт, 1978. 72 с.
5. Фридман Франсуаза Барбира Плавание для малышей; пер. с англ. Е. Е. Шляховой. М.: Этерна, 2009. 96 с.
6. Sigmundsson H., Hopkins B. Baby swimming: exploring the effects of early intervention on subsequent motor abilities. *Child: Care, Health and Development*, 2010; 36 (3): 428 DOI: 10.1111/j.1365-2214.2009.00990.x
7. Jorge A B de S Dias, Edison de J Manoel, Roberta B de M Dias, Victor H A Okazaki Pilot Study on Infant Swimming Classes and Early Motor Development Perceptual and Motor Skills PMID: 24665810 117(3):950-5 DOI: 10.2466/10.25.PMS.117x30z2
8. Martins M, Costa A, Costa MJ, Marinho DA, Barbosa TM. Interactional Response During Infants' Aquatic Sessions. *Sports Med Int Open*. 2020 Jul 27;4(3):E67-E72. doi: 10.1055/a-1201-4522. eCollection 2020 Oct. PMID: 32782924
9. Oudgenoeg-Paz O, Atun-Einy O, van Schaik SDM Two Cultural Models on Infant Motor Development: Middle Class Parents in Israel and the Netherlands. *Front Psychol*. 2020 Feb 5;11:119. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00119. eCollection 2020. PMID: 32116925

Reference

1. Grigan S. A., Neshcheret N. N. Vliyanie plavaniya na razvitie i zdorove detej v rannem vozraste. [Influence of swimming on the development and health of children at an early age]. URL: <https://s.top-technologies.ru/pdf/2019/12/37851.pdf> (data obrashcheniya 01.02.2022) (in Russian).
2. Matusевич A. M., Marynenko S. I., Tokar S. I. Otdorovche znachennia plavannia [Health value of swimming]. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/sport/02dec2014/57.pdf> (data zvernennia 01.02.2022) (In Ukrainian).
3. Nurimanova YU. I. (2018) Plavanie detej v vozraste do goda (grudnichkovoe plavanie). [Swimming for children under the age of one year (baby swimming). young scientist]. *Molodoj uchenyj*. № 12 (198). 184–186. (in Russian).
4. Fyrsov Z. P. (1978) Plavat ranshe, chem khodyt: uchebnyk [Swim before walking]. M.: Fyzkultura y sport, 72 s. (in Russian).
5. Fridman Fransuaza Barbira (2009) Plavanie dlya malyshey., [Swimming for kids]; Eterna. 96 s. (in Russian).
6. Sigmundsson H., Hopkins B. (2010) Baby swimming: exploring the effects of early intervention on subsequent motor abilities. *Child: Care, Health and Development*, 2010; 36 (3): 428 DOI: 10.1111/j.1365-2214.2009.00990.x
7. Jorge A B de S Dias, Edison de J Manoel, Roberta B de M Dias, Victor H A Okazaki Pilot Study on Infant Swimming Classes and Early Motor Development Perceptual and Motor Skills PMID: 24665810 117(3):950-5 DOI: 10.2466/10.25.PMS.117x30z2
8. Martins M, Costa A, Costa MJ, Marinho DA, Barbosa TM. Interactional Response During Infants' Aquatic Sessions. *Sports Med Int Open*. 2020 Jul 27;4(3):E67-E72. doi: 10.1055/a-1201-4522. eCollection 2020 Oct. PMID: 32782924
9. Oudgenoeg-Paz O, Atun-Einy O, van Schaik SDM Two Cultural Models on Infant Motor Development: Middle Class Parents in Israel and the Netherlands. *Front Psychol*. 2020 Feb 5;11:119. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00119. eCollection 2020. PMID: 32116925.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).23

УДК: 796.011.3"18/19"(045)

Приходько В. В.

доктор педагогічних наук, професор

Придніпровська державна академія фізичної культури спорту, м. Дніпро

Дзюбенко М. І.

старший викладач

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ, ЯКІ ВИЗНАЧИЛИ СПРЯМОВАНІСТЬ І ЗМІСТ ОСВІТНІХ СИСТЕМ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

У XIX столітті все більш помітним було відособлення двох підходів, які з часом перетворились не тілесно-орієнтоване фізичне виховання, а також непрофесійну (неспеціальну) фізкультурну освіту. **Мета статті** – розкрити витоки формування суттєво відмінних підходів до спрямованості і змісту систем фізичного виховання дітей та молоді, які з часом отримали теперішнє освітнє оформлення. **Методи дослідження**: вивчення літератури, абстрагування, аналіз, синтез, ідеалізація та узагальнення. **Результат**. Потреба у освітній складовій фізичного виховання, спрямованій на становлення свідомого і діяльного діяча фізичної культури і породила явище,

яке отримало назву «фізкультурна освіта людини». Заслуга П. Ф. Лесгафта полягає в тому, що він звернув увагу на важливу роль освіти у процесі залучення до занять фізичними вправами. Тема освіти у процесі долучення до надбавь фізичної культури стає очевидною, якщо мова йде про формування компетентностей, необхідних для самостійних і результативних занять фізичною культурою.

Ключові слова: тілесно-орієнтоване фізичне виховання, фізична освіта, непрофесійна фізкультурна освіта, неспеціальна фізкультурна освіта.

Prykhodko V., Dzyubenko M. Features of the approaches of the XIX - early XX centuries, which determined the direction and content of educational systems in physical education. In the 19th century, the improvements in the two approaches became apparent, they further developed into bodily-oriented physical education and non-professional general physical education. **The purpose** of the article is to lighten the sources of the fundamental differences in the approaches to the orientation and the content of those physical education systems for children and youth, which are presently shaped into educational issues. **The research methods** are relevant literature study, data abstraction, analysis, research synthesis, idealization and generalization. **Results.** Both the theory and the practice of physical education fail to timely describe the phenomenon of the soviet person consumerism and poor organization, determine the unfavorable consequences of such dependence behavior (we mean the dependence on person who conducted the training), which led to the situation when after completing the course of the organized training the students were inclined to become passive in terms of physical education. The need in the educational constituent for the physical education, oriented to maturing the conscious and active doer in the sphere of physical culture, gave the birth to the phenomenon called physical culture education of the person. The contribution of P. F. Lesgaft is that it was he who focused on the significance of education to play its role in physical exercise training inclusion. The problem of the education in the context of inclusion into the physical culture heritage is becoming obvious, provided that we regard this education from the standpoint of competencies building required for self-directed and efficient physical culture trainings.

Key words: bodily-oriented physical education, physical education, non-professional general physical education, non-specialized physical education.

Постановка проблеми і аналіз літературних джерел. По мірі розвитку людського суспільства фізичні вправи, які виникли у зв'язку з потребою в історичній наступності суспільного виробництва і праці, набувають більшої самоцінності для соматичного та інтелектуального само творення людини.

Розуміючи цю важливу обставину, М. І. Пономарьов констатує, що поступово відбувалось розділення первісного фізичного виховання на два русла: безпосередню утилітарну спрямованість його та ігрову діяльність. Остання вже у меншій мірі призначається для задоволення біологічних потреб, людина творить в ній відповідно до законів краси [15, с. 94]. І це розділення з часом становилось все більш вираженим і методично суттєво різноманітним.

Особливий інтерес для нашого дослідження, спрямованого на фіксацію розділення запропонований підхід до фізичного виховання, викликає час від періоду занепаду феодалізму в Європі і епоха Відродження, примітні становленням прогресивних для того часу систем освіти (XV –XVII століття) і далі. У школах нового типу (колегіях) відкинули принципи виховання середньовіччя, які не сприймали фізичну культуру. В цих нових школах учням один раз на тиждень надавався рекреаційний день, який використовували для прогулянок і супроводжували як раз різноманітними рухливими іграми.

Зауважимо, що автор першої в Європі шведської системи фізичного виховання П. Лінг, розділив свою гімнастику на чотири частини (педагогічну, військову, лікувальну та естетичну). Він розглядав гімнастику не лише як навчальний предмет, що має свого викладача, але і як суб'єктно-активну. Тобто, як ряд вправ, які виконуються особою для самовдосконалення [8, с. 15].

До числа факторів, які посприяли появі наприкінці XVIII століття буржуазно-національних гімнастичних рухів в країнах Європи, потрібно віднести появу мануфактури, а потім і початкових форм великої машинної промисловості. Аналіз достатньо простого трудового процесу в системі «людина - машина» і розділення його на операції, виділення однорідних рухів дозволили почати створення серії штучних рухів для компенсації тілесних недоліків, що покликані одноманітними трудовими операціями. Умови для цього утворились спочатку в Швейцарії, Данії, Німеччині і Швеції [9, с. 169].

Але у XIX столітті все більш помітним стає відособлення двох цілком відмінних підходів, які з часом перетворились на тілесно-орієнтоване фізичне виховання, а також непрофесійну (неспеціальну) фізкультурну освіту [16; 17].

Мета статті – розкрити витоки формування суттєво відмінних підходів до спрямованості і змісту систем фізичного виховання дітей та молоді, які з часом отримали своє теперішнє освітнє оформлення.

Методи дослідження: вивчення літератури, абстрагування, аналіз і синтез, ідеалізація та узагальнення.

Виклад основного матеріалу досліджень. У другій половині XIX століття, заснований на умовах вільної конкуренції, капіталізм увійшов у свою монополістичну фазу. Потребу у фізичному вихованні значних мас вправних робітників вже не задовольняли ті системи гімнастики, які існували. Це підштовхнуло процес подальшого вдосконалення теоретичних основ фізичного виховання і цей процес пришвидшується у цей період в ряді країн Європи. У книзі «Теоретичний і практичний курс фізичного виховання» її автори Г. Демени, Ж. Філіпп і Г. Расін розкривають спрямованість їхнього пошуку: «Можна займатись фізичним вихованням заради насолоди, що надають фізичні вправи, взагалі не турбуючись по їх результат. Інший спосіб фізичного виховання ...полягає в тому, що у засіб вправ намагаються досягти визначеного, наперед окресленого результату, який має своєю ціллю удосконалення індивіда» [7,

с. 4].

Ряд розробників систем фізичного виховання вже у цей період почали стверджувати уявлення про суб'єкт-об'єктні відносини вчителя та учня, які зберігаються: «Будь яке фізичне виховання має викликати у індивідуума зусилля волі, а вихователь повинен спрямовувати це зусилля таким чином, щоб воно було корисним для індивідуума. Учень повинен постійно відчувати моральний вплив з боку свого вихователя, саме це зробить для нього більш легким саме зусилля волі і дасть йому відвагу йти вперед» [7, с. 105].

Подібну позицію відстоюють й Г. Демені в своїх «Наукових основах фізичного виховання», коли зауважує, що вчитель не має брати уроків у свого учня [5, с. 19], а також М. Буаже [2].

У той же час, Г. Демені, розглядаючи особу викладача фізичного виховання, відмічав обмеженість вказаного підходу, потребу врахування і використання значущих якостей особи учня. Варто: «Поєднувати теоретичні і практичні знання, аби використовувати їх для вдосконалення людини. О. Конт передбачував цю нову практику, вказуючи на антропотехніку» [6, с. 25].

На нашу думку, і це не суперечить наявним фактам, найбільш повно втілювала на межі XIX-XX століть домінуючі на той час ідеї щодо фізичного виховання система французького методиста Г. Ебера, яку він виклав у своїй праці «Мій зразковий урок повного утилітарного тренування». Вона містила жорстко встановлений зміст і порядок використання тренувань, розрахований на 24 тижні. Ця система передбачала викладання з ціллю спрямованого розвитку фізичних якостей, але не надавання учневі якихось знань, а також формування здібностей використання засобів фізичної культури самому [14].

Але вже на межі XIX-XX століть погляди теоретиків та методистів починають потроху відходити за межі утилітарної фізичної підготовки. Л. Кун відмічає, передумови до принципово іншої, а саме рекреаційної у час дозвілля діяльності були пов'язані з образом життя головно буржуазії, число якої збільшувалось, і яка зрозуміла значення спорту і різноманітних ігор для здоров'я, або ж намагалась наслідувати звички міської аристократії. Хоча вона не бажала пов'язувати себе з участю у змаганнях, ставках у перегонах на іподромі та й роль пасивних вболівальників її не задовольняла [9, с. 194].

Серед інших виділялись праці данського методиста І. П. Мюллера, автора перших комплексних індивідуальних систем занять фізичною культурою [11; 12; 13]. Він бажав дати теоретичне обґрунтування цій системі, подати її як комплексний засіб оздоровлення: «Науковою я називаю лише ту гімнастику, яка користується наукою для досягнення гарних результатів, по можливості, у різних областях. Потрібно ...не бути одностороннім і не обмежуватися, наприклад, лише тими вимогами, які передбачає анатомія та естетика. Треба пам'ятати, що вимоги фізіології, гігієни, педагогіки та етики мають, щонайменше, таку ж важливість» [12, с. 99].

Між тим, означивши проблему індивідуального фізичного виховання, І. П. Мюллер її не вирішив. Як і раніше особою, яка планує заняття, залишився викладач (тобто, сам І. П. Мюллер), а за тим, хто займався, залишався лише обов'язок чітко виконувати запропоноване методистом. На завершення цього короткого огляду, відзначимо назву і спрямованість його «Новітньої гігієни»: «Чому корисно бігати?», «Про загартування дітей», «Гімнастика шкіри на користь краси», «Мистецтво їсти», «Про весняну млявість» [12].

Перша спроба створення виробничої системи рекреації пов'язана зі зразковою фабрикою Р. Оуена. Справжній же розвиток цього напрямку почався у 1870-ті рр., коли вже чисельні на той час кадри інженерів, техніків і конторських службовців почали шукати можливість фізичних занять у після робочий час, причому які б мали характер розваг і знімали напругу [9, с. 200]. Виникнення вельми потужного рекреаційного руху поєдналось за часом з початком виходу шкільної фізичної культури за межі спортивних залів.

Як бачимо, виникнення рекреаційного типу фізичного виховання було історично пов'язане з образом життєдіяльності інженерів і фахівців нової формації. Цей спосіб фізичного виховання надає на вибір різноманітні форми занять, з урахуванням цілей, можливостей і переваг тих, хто займаються.

Відтак, цілком закономірним видається поява на початку XX століття концепції фізичної культури американського дослідника О. Декролі. Вона передбачала «оберігання» у процесі фізичного виховання учнів шкіл щодо навичок вживання їжі, правильного дихання і гігієни, захисту від численних зовнішніх загроз, привчала до адекватної поведінки у суспільстві. В основу вирішення завдань фізичного виховання були покладені рухи превентивної лікувальної гімнастики і правила охорони здоров'я. Ціллю поєднання двох областей (фізичного виховання і медицини) було прищеплення здорових звичок та гігієнічних правил. Були напрацьовані різноманітні норми для оцінювання постави, наслідків від роботи сидячи та розумової перевтоми.

Примітне, що прибічники соціально-гігієнічного напрямку були ініціаторами екзаменів з фізичного виховання. В екзаменаційних листках відображувалась відповідність вимог змісту фізичного виховання можливостям того, хто займаються [9, с. 189]. За методом методистів Глейта – Стренга почали вводитись екзамени зі знання гігієни, за методом Франца впроваджувалась методика гігієнічного виховання.

Тим не менше, в концепціях фізичного виховання країн Європи та Америки до початку Першої світової війни, а також у період між Першою і Другою світовими війнами переважали уявлення про компенсаторну роль фізичного виховання [9, с. 285], що у повній мірі відобразилось на становленні радянської тілесно-орієнтованої системи фізичного виховання.

Як показано вище, до початку XX століття вже були сформовані теоретико-методичні основи фізичного виховання, як особливої навчальної дисципліни. У найбільш концентрованому вигляді сутність основних ідей уособлювали системи Г. Демені та Г. Ебера. У їхніх працях процес фізичного виховання представлений у вигляді серії жорстко від нормованих тренувальних занять, пов'язаних завданнями загальної фізичної підготовки в інтересах розвитку тілесності людини. Викладач виступав у якості методиста та керівника, який забезпечував виконання учнем

заданої програми занять.

Якісно інший підхід до фізичного виховання як повноцінної освітньої дисципліни почав розробляти П. Ф. Лесгафт. Ним вперше було актуалізоване питання про потребу фізичної освіти людини (цю назву не можна вважати досить вдалою, адже не зрозуміло, йдеться про фізику чи фізичну культуру). Потрібно підкреслити, що на початку XX століття ідеї освіти, як процесу, спрямованого на розкриття індивідуальності учня засобами культури, отримали поширення в країнах Європи і, перед за все, у Росії та Німеччині.

Г. Г. Шахвердов, який займався дослідженням змісту, упорядкуванням і публікацією праць П. Ф. Лесгафта, зауважує, що фізична освіта мала дати дитині не лише важливі вміння свідомо роз'єднувати, порівнювати, вивчати і знову синтезувати відчуття і враження при виконання фізичних вправ, робити відповідні висновки, але й свідомо відноситися до своїх рухів і дій. Молода людина має навчитись вникати у внутрішні логічні зв'язки наукових висновків з відомостями, на підставі яких ці висновки роблять. Правильно поставлена освіта і навчання забезпечують їй не лише набування знань, але й глибоке розуміння знань, їхнє значення для своєї практичної діяльності [19, с. 52-53].

У концепції П. Ф. Лесгафта освіта мала стати такою, що нею засвоєна і використовується, областю культури, підготовленою попереднім історичним досвідом. Як засвідчив приклад СРСР і сучасної України, без вирішення проблеми освіти у царині фізичної культури свідомого «входження» особою до самостійних і систематичних занять не відбувається. Адже лише під час виконання фізичних вправ виключно під керівництвом педагога такої освіти і формування діяльної, самостійної особи не досягається. Для її становлення людині необхідне не лише засвоєння ряду знань, понять, розвиток необхідних здібностей, самовизначення до власних регулярних занять, але й набування, за участі і під контролем відповідним чином підготовленого викладача, першого власного досвіду складання і реалізації програми фізкультурної діяльності.

Л. С. Виготський чітко сформулював важливе положення: «Без функції знаку немає вищої поведінки і мислення. ...Сигніфікативна (пов'язана з активним вживанням знаків – *авт.*) структура являється загальним законом побудови вищих форм поведінки. Центральна роль в динаміці процесів цього типу належить мові. ...Функціональне вживання слова або ж іншого знаку, в якості засобу активного спрямування уваги, розкладення і виділення ознак, їх абстрагування і синтезу, є основною необхідною частиною усього процесу в цілому. Утворення поняття (або ж вживання словом значення) є результатом складної активної діяльності (оперування словом або знаком), в якому беруть участь усі основні функції у їх своєрідному сполученні» [3, с. 51-52]. «Знак» це матеріальний об'єкт, явище, подія, які виступають у якості представника іншого об'єкта, властивості чи відношення, який застосовують для отримання, зберігання, переробки і передачі повідомлень (інформації, знань) [18, с. 191].

П. Ф. Лесгафт, який творив свою концепцію «фізичної освіти» раніше за Л. С. Виготського, відмічав: чим менше розумово розвинена людина, чим менше вона навчилася виробляти загальні закони та істини і застосовувати їх, тим більше вона обмежується одним лише зовнішнім виглядом і дрібними деталями, ніколи не будучи здатною вдивитись глибоко, усвідомлювати істини і передбачати явища. Отже, передбачення є примітною і невід'ємною ознакою розуміння. Без теорії неможлива ніяка наукова діяльність, точно так без теорії неможливе й істино-людське життя, і практика окремої людини має погоджуватись і впливати з її теоретичних понять [10, т. 3, с. 201].

Підкреслимо, і це важливо для врахування сучасними науковцями, що П. Ф. Лесгафт чітко розводив, не ототожнював відмінні процеси навчання і освіти, фіксував неможливість тих навчальних дисциплін, які спрямовані на запам'ятовування змісту навчальних дисциплін у вигляді запланованих знань, сформувати активну і свідомо діючу особистість. Саме тому будь-який описовий предмет, наголошував він, може сприяти лише розвитку пам'яті, що очевидно не є освітою. Якщо ми надаємо учневі самі лише знання, він не буде здатен розуміти ті явища, які він зустрине у своєму житті [10, т. 4, с. 348].

Точно так знання з «Фізичного виховання», передбачені відповідними розділами, хоча вони й містять відомості про людський організм, феномен тренувань, сутність та застосування засобів фізичної культури тощо усі разом не забезпечують факт фізкультурної діяльності особи. Тобто, сама лише передача та засвоєння знань не досягає ефектів фізкультурної освіти людини.

П. Ф. Лесгафт зауважував, що завдання освіти може бути лише в тому, щоб людина навчилася свідомо діяти і перевіряти, наскільки її початкові уявлення про спрямованість і характер потрібних дій будуть результативними. А цілком повинне стати самостійне вироблення і засвоєння загальних положень та істин. Освіта призначена для того, аби усунути свавілля у міркуваннях і діях людини, навчити її розуміти і виробляти істину [10, т. 4, сс. 340, 342, 348].

П. Ф. Лесгафт показав не результативність шляхом перевірки наявності засвоєних знань визначити міру готовності людини до свідомої діяльності: «Ми ...думаємо, якщо молода людина підготовлена до екзамену, витримала його, то цим вже все зроблено, - ми не питаємо, отримала вона освіту чи ні, чи навчилася вона справлятися з тими перепонами, які їй поставить життя. Книжні уявлення, беззаперечно, не дадуть їй цього, оскільки у неї відсутні свої власні реальні уявлення. ...Лише те, що ми, дійсно, засвоїли, зрозуміли, перетворили на піт і кров нашу, увійде в наше життя» [10, т. 4, сс. 348-349].

І, нарешті, якщо навчання відбувається виключно, як «книжне», через слова, то з цього освіта не складається. Насправді, застосовуючи лише одні книги, перевірити свої уявлення на практиці не можна, до діяльності молода особа не підготовляється, вона відірвана від життя. Абстрактне мислення у неї не розвивається, не набирає достатнього матеріалу, достатньо нових уявлень, аби шляхом порівняння переводити їх у думку, поняття [10, т. 2, с. 322].

І це положення розвивається: «Якщо при розумовій освіті засвоювались не самі лише знання, а розумова робота була роз'єднана у часі так, що розвилось абстрактне мислення, засвоїлись загальні поняття та істини... керуючись цими істинами, можна розібратись в окремих, конкретних явищах. До цього треба ще, щоб вони були перевірені спостереженням і життєвим досвідом. Інакше ці істини не будуть слугувати основою для самостійних,

індивідуальних проявів людини. Істини, лише засвоєні пам'яттю і не перевірені досвідом, для вивчення яких, відповідно, не були прокладені шляхи до тих усвідомлених центрів, діяльність яких необхідна для їх самостійного напрацювання і перевірки, ще не можуть лягати в основу дій людини і слугувати підставою її *вольових проявів* (виділено, авт.). Адже для цього необхідно повне їх засвоєння, необхідна підготовка, якою розкривається їх значення і застосування» [10, т. 1, сс. 230-231].

П. Ф. Лесгафт застерігав проти зневаги індивідуальним підходом, проти створення програм фізичного виховання з ціллю підготовки майбутнього викладача лише для «натаскування» учня на стандартні трудові операції. Цей шлях є непридатним для освіти інтелігента: «Чим більш ширшою є загальна освіта людини, чим більшим є її розуміння життєвих явищ, чим краще вона знайома із загальними прийомами, тим краще вона справиться з кожною конкретною справою, яку дадуть їй у руки. Тим більше, вона буде здатна видозмінювати її, вкладувати в неї свою душу. Якщо ж ознайомимо людину лише з окремими прийомами, вона ніколи не розвернеться так, як тому відповідає її темперамент, здібності та інші якості» [10, т. 4, с. 346].

Важливими є оцінки П. Ф. Лесгафта про роль лікарів у процесі фізичного виховання. Нагадаємо що, сам П. Ф. Лесгафт був випускником петербурзької медико-хірургічної академії, мав вчений ступінь доктора медицини і доктора хірургії, тож, його кваліфікація щодо таких висновків не викликає сумнівів. Лікар, пише він, абсолютно некомпетентна особа у темі фізичної освіти. Це питання суто педагогічні, а лікар не педагог. Лікар переслідує хворобу як зло, а педагог прагне підтримати добрі прояви дитини [10, т. 2, с. 316].

Важливим є питання, чому педагогічні ідеї П. Ф. Лесгафта не були по заслусі оцінені і застосовані на практиці? Обмежимося посиланням на думку російського вченого В. В. Горіневського. У автобіографічному нарисі «Моє життя і діяльність до Жовтневої соціалістичної революції» він пише, що П. Ф. Лесгафт справді довів зв'язок між фізичним, розумовим і моральним вихованням. Гімнастика Лесгафта набула розголосу як педагогічна система фізичних вправ, спрямована на вдосконалення фізичних і морально-вольових якостей особистості. «Однак вона туго приживалась у школі; вона носила дуже теоретичний характері, за відгуками практиків, була нудною. Вправи не за показом, а за розповіддю представляли собою надто складну задачу для дітей молодшого і середнього шкільного віку; окрім того, варто відмітити, що, захоплюючись гімнастикою, багато послідовників Лесгафта забували настанови автора про необхідність застосування природних рухів, рухливих народних ігор та ігнорували введення нормативів» [4, с. 28-29].

І все ж, хоча метод розповіді при поясненні фізичних вправ замість їх демонстрації виявився непродуктивним, реалізація феномену освіти у процесі фізичного виховання потребує подальшого теоретичного опрацювання. П. Ф. Лесгафт зробив важливе, а саме обґрунтував роль мислення у процесі оволодіння фізичною культурою, складовою якого є рефлексія [10, т. 1, с. 170]. Зауважимо, термін «рефлексія» в Росії був уживаний з XIX століття [1, с. 4].

Дискусія. Отже, важливо виконати розрізнення «фізичної освіти», у тому значенні як її розумів П. Ф. Лесгафт, і «фізкультурною освітою людини», як її розуміємо ми. Цілком вірно фіксуємо значення феномену освіти під час навертання людини до простору фізичної культури, він все ж зосередив свою головну увагу на свідомому засвоєнні рухових дій дитини, демонструючи саме таке розуміння освіти для усунення свавілля у рухах, що виконуються.

Ми ж розглядаємо «фізкультурну освіту людини» як особливим чином влаштований педагогічний процес запуску фізкультурної діяльності особи; формування людини як свідомого і вольового діяча фізичної культури, який використовує її зразки і норми, а також інші необхідні засоби (гігієнічні, організації харчування тощо) для оптимізації власної життєдіяльності.

Як свідчать численні соціологічні дослідження, чи не головною причиною «невключеності» у систематичні заняття називають нездатність себе організувати для занять та відсутність волі. Такий стан ми оцінюємо як наслідок існуючої практики фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах і закладах вищої освіти, що склалась в СРСР та існує на даний час. Ті, що існували, соціальні умови (соціальні гарантії, безоплатна медицина і освіта) створювали тло для патерналізму, соціальної пасивності радянських людей, що поширювалась також на заняття фізичною культурою.

За П. Ф. Лесгафтом, воля не може бути вироблена споглядальністю, а тільки діяльністю її розуму, вона не виникає через повторення знань, зібраних у пам'яті, що відтворюються за асоціацією, не засвоєних через аналіз і не перевірених власним досвідом. Натомість, для її вироблення необхідним є саме розвиток розуму, що можливе лише розведенням у часі отриманих вражень, поступовому і послідовному підсиленні розумової діяльності - як аналітичної, так і синтетичної. «Прояв дійсного характеру пов'язаний з помітним ступенем розумового і морального розвитку» [10, т. 1, с. 208-209].

Теорія і методика фізичного виховання виявилась не здатною своєчасно зафіксувати явище споживацтва і неорганізованості радянської людини, встановити несприятливі наслідки такої залежності (від того, хто проводить заняття) поведінки, яка вела до того, що після закінчення організованих занять, людина зазвичай перетворювалась на фізкультурно пасивну особу.

Саме об'єктивна потреба у освітній складовій фізичного виховання, спрямованій на становлення свідомого і діяльного діяча фізичної культури і породила те явище, яке отримало назву «фізкультурна освіта людини», або ж з часом у закладах вищої освіти «непрофесійна фізкультурна освіта», а у загальноосвітніх навчальних закладах «неспеціальна фізкультурна освіта».

Висновки. Ідеї освіти особи у процесі її фізичного виховання майже до кінця 1980-х рр. не отримали свого більш-менш глибокого розкриття. Хоча ряд виконаних наукових робіт, як в СРСР, так і за кордоном, підтверджували перспективу продовження досліджень за цією темою. Історична заслуга П. Ф. Лесгафта полягає в тому, що він першим звернув увагу на важливу роль освіти у процесі залучення до занять фізичними вправами. І з часом тема освіти

людини у процесі долучення до надбань фізичної культури стає очевидною, якщо мова йде про формування компетентностей особистості, необхідних їй для самостійних і результативних занять фізичною культурою.

Перспектива подальших досліджень визначена потребою подальшого розвитку концепції і створення дієвих педагогічних технологій непрофесійної (неспеціальної) фізкультурної освіти.

Література

1. Алексеев Н. Г., Ладенко И. С. Направления изучения рефлексии ; в кн. «Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования». Новосибирск : Наука, 1987. С. 3-12.
2. Буаже М. Физическое воспитание ; сокращ. перевод с франц. с 3-го перераб. изд. / ред. и предисл. проф. В. А. Ивановского. Москва : Физкультура и спорт, 1938. 288 с.
3. Вygотский Л. С. Проблема высших интеллектуальных функций в системе психотехнического исследования ; История советской психологии труда. Тексты (20-30-е годы XX века) / ред. В. П. Зинченко, В. М. Мунипова, О. Г. Носковой. Москва : Изд-во Моск. ун-та. Часть I. С. 50-57.
4. Гориневский В. В. Избранные произведения : в 2 т. Москва : Физкультура и спорт, 1951. Т. 1. 318 с.
5. Демени Г. Механизм движений и общая педагогика физического воспитания ; пер. с франц. Харьков : Вестник физической культуры, 1929. 96с.
6. Демени Г. Научные основы физического воспитания ; пер. с франц. / ред. В. Е. Игнатьев. Москва, 1905. 299 с.
7. Демени Г., Филипп Ж., Расин Г. Теоретический и практический курс физического воспитания ; пер. со 2-го франц. изд. М. Владимирского. Москва : Издательство М. и С. Сабашниковых, 1912. 348 с.
8. Дюперрон Г. А. Шведская педагогическая гимнастика. Санкт-Петербург, 1911. 468 с.
9. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта ; пер. с венгерск. / ред. В. В. Столбов. Москва : Радуга, 1982. 399 с.
10. Лесгафт П. Ф. Собр. соч.; в 4 т. Москва : Физкультура и спорт, 1951.
11. Мюллер И. П. Моя система для мужчин. 15 минут ежедневной работы для здоровья : пер. с датского Г. М. Ромма. Петроград : Сотрудник, без года издания. 92 с.
12. Мюллер И. П. Новейшая гигиена. Гигиенические советы ; пер. с нем. Р. Марковича. Санкт-Петербург, без года издания. 253 с.
13. Мюллер И. П. Спорт на воздухе ; пер. с нем. И. П. Мартыновой. Ленинград : Прибой, 1928. 100 с.
14. Пионтерковский Е. О. Эбер и его естественный метод физического воспитания. Москва-Ленинград : Молодая гвардия, 1924. 152 с.
15. Пономарев Н. И. Возникновение и первоначальное развитие физического воспитания. Москва : Физкультура и спорт, 1970. 248 с.
16. Приходько В. В. Педагогические основы физкультурного образования студентов (опыт игрового проектирования и экспертизы) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Москва, 1991. 416 с.
17. Томенко О. А. Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. вих. : 24.00.02. Київ, 2012. 36 с.
18. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ильичев. Москва : Сов. Энциклопедия, 1983. 839 с.
19. Шахвердов Г. Г. Петр Францевич Лесгафт ; в кн. Лесгафт П. Ф. Собр. соч.; в 4 т. Москва : Физкультура и спорт, 1951. Т. 1. С. 7-62.

Reference

1. Alekseev N. G., Ladenko I. S. Napravleniya izucheniya refleksii ; v kn. «Problemy refleksii. Sovremennye kompleksnye issledovaniYA». Novosibirsk : Nauka, 1987. S. 3-12.
2. Buazhe M. Fizicheskoe vospitanie ; sokrashch. perevod s franc. s 3-go pererab. izd. / red. i predisl. prof. V. A. Ivanovskogo. Moskva : Fizkul'tura i sport, 1938. 288 s.
3. Vygot'skij L. S. Problema vysshikh intellektual'nykh funkcij v sisteme psikhotehnicheskogo issledovaniya ; Istoriya sovetskoj psikhologii truda. Teksty (20-30-e gody KHKH veka) / red. V. P. Zinchenko, V. M. Munipova, O. G. Noskovoij. Moskva : Izd-vo Mosk. un-ta. Chast' I. S. 50-57.
4. Gorinevskij V. V. Izbrannye proizvedeniya : v 2 t. Moskva : Fizkul'tura i sport, 1951. T. 1. 318 s.
5. Demeni G. Mekhanizm dvizhenij i obshchaya pedagogika fizicheskogo vospitaniya ; per. s franc. Khar'kov : Vestnik fizicheskoi kul'tury, 1929. 96 s.
6. Demeni G. Nauchnye osnovy fizicheskogo vospitaniya ; per. s franc. / red. V. E. Ignat'ev. Moskva, 1905. 299 s.
7. Demeni G., Filipp Zh., Rasin G. Teoreticheskij i prakticheskij kurs fizicheskogo vospitaniya ; per. so 2-go franc. izd. M. Vladimirovskogo. Moskva : Izdatel'stvo M. i S. Sabashnikovykh, 1912. 348 s.
8. Dyuperron G. A. Shvedskaya pedagogicheskaya gimnastika. Sankt-Peterburg, 1911. 468 s.
9. Kun L. Vseobshchaya istoriya fizicheskoi kul'tury i sporta ; per. s vengersk. / red. V. V. Stolbov. Moskva : Raduga, 1982. 399 s.
10. Lesgaft P. F. Sobr. soch.; v 4 t. Moskva : Fizkul'tura i sport, 1951.
11. Myuller I. P. Moya sistema dlya muzhchin. 15 minut ezhednevnoj raboty dlya zdorov'ya : per. s datskogo G. M. Romma. Petrograd : Sotrudnik, bez goda izdaniya. 92 s.
12. Myuller I. P. Novejshaya gigiena. Gigienicheskie sovery ; per. s nem. R. Markovicha. Sankt-Peterburg, bez goda izdaniya. 253 s.
13. Myuller I. P. Sport na vozdukhe ; per. s nem. I. P. Martynovoj. Leningrad : Priboj, 1928. 100 s.
14. Piontrkovskij E. O. Ehber i ego estestvennyj metod fizicheskogo vospitaniya. Moskva-Leningrad : Molodaya

gvardiya, 1924. 152 s.

15. Ponomarev N. I. Vozniknovenie i pervonachal'noe razvitie fizicheskogo vospitaniya. Moskva : Fizkul'tura i sport, 1970. 248 s.

16. Prihod'ko V. V. Pedagogicheskie osnovy fizkul'turnogo obrazovaniya studentov (opyt igrovogo proektirovaniya i ehkspertizy) : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Moskva, 1991. 416 s.

17. Tomenko O. A. Teoretyko-metodolohichni osnovy nespetsialnoi fizkul'turnoi osvity uchnivskoi molodi : avtoref. dys. ... d-ra nauk z fiz. vykh. : 24.00.02. Kyiv, 2012. 36 s.

18. Filosofskij ehnciklopedicheskij slovar' / gl. red. L. Il'ichev. Moskva : Sov. Ehnciklopediya, 1983. 839 s.

19. Shakhverdov G. G. Petr Francevich Lesgaft ; v kn. Lesgaft P. F. Sobr. soch. ; v 4 t. Moskva : Fizkul'tura i sport, 1951. T. 1. S. 7-62.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).24

УДК: 378.147:796.071.4

Пришва О. Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Херсонського державного університету,

Драгунов Д. М.,
доктор філософії, старший викладач кафедри фізичної реабілітації
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
Голубничий М. В.,

викладач кафедри фізичної підготовки та спорту, Національної академії Національної гвардії України,
Павлов Р. В.,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ,
Кулібаба С. О.,

старший викладач кафедри фізичного виховання та ЛФК,
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,
Мичковська Л. І.,

старший викладач кафедри фізичного виховання та ЛФК,
Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова,

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ САМБІСТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА ПІДСУМКАМИ «ЧС-2021»

Враховуючи результати аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури, членами науково-дослідної групи встановлено, що питанням аналітико-статистичного огляду техніко-тактичної підготовленості спортсменів високої кваліфікації (Топ-3 світового рейтингу), які спеціалізуються у спортивному розділі боротьби самбо за підсумками їхньої участі в «ЧС – 2021» – присвячено недостатню кількість спеціалізованих науково-методичних праць, що потребує подальших наукових розвідок та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку дослідження.

Головною метою дослідження є аналітико-статистичний аналіз техніко-тактичної підготовленості висококваліфікованих самбістів (Топ-3 світового рейтингу, чоловіків), чемпіонів та призерів «ЧС – 2021» (м. Ташкент, Узбекистан). В процесі аналітико-статистичної роботи членами науково-дослідної групи були використані наступні методи: абстракції, вимірювання, експертного оцінювання, опитування, порівняння, спостереження тощо.

Провідним тренерам збірних команд областей України з боротьби самбо рекомендується зосередити увагу на підвищенні показників активності та ефективності змагальних дій самбістів. Досягнення зазначених вище показників є можливим за наступних умов: удосконаленні техніко-тактичної підготовленості самбістів, а також покращенні їхніх показників підсистеми біологічного контролю.

Ключові слова: аналітична діяльність, боротьба самбо, висока кваліфікація, порівняльний аналіз, рейтинг, статистика, технічна підготовка, чемпіонат світу, чоловіки

Pryshva O., Drahunov D., Holubnychyi M., Pavlov R., Kulibaba S., Michkovska L *Analytical review of technical and tactical training of highly qualified athletes (men) who specialize in Sambo wrestling based on the results of the "2021 World Cup". Taking into account the results of the analysis of scientific-methodical, special and reference literature, the members of the research group established, that the issue of analytical and statistical review of technical and tactical training of highly qualified athletes (Top 3 world rankings), who specialize in the sports section of Sambo wrestling as a result of their participation in the "World Cup – 2021" – insufficient number of specialized scientific and methodical works is devoted, which requires further research and emphasizes the relevance and practical component of the chosen field of study.*

The main purpose of the study is analytical and statistical analysis of technical and tactical training of highly qualified Sambo wrestlers (Top 3 world rankings, men), champions and winners of the 2021 World Cup (Tashkent, Uzbekistan). In the process of analytical and statistical work, the members of the research group used the following methods: abstraction,